

A SERTÉS LEGELTETÉSE

Szabó Péter

Sertéstenyésztésünk mintegy ezeréves története a tartás, de főleg a takarmányozás terén elválaszthatatlan volt a legelőtől, annak ellenére, hogy a sertés nem kérődző, hanem mindenevő állatfaj.

Mind a vadsertés, mind az elmúlt évszázadokban a házisertés jelentős táplálékforrása volt a legelő. A sertés, ha nem is olyan mértékben kötődött a legelőhöz, mint a kérődzők, igényli a természetes környezetet és termelésében, valamint termékei minőségében meghálálja a legeltetést.

Állattenyésztésünkben az elmúlt évtizedekben bekövetkezett intenzív fejlesztés hatására látványos eredmények születtek. Növeltük állatfajaink genetikai termelőképességét, megváltoztattuk a tartási és a takarmányozási technológiákat.

A nagylétszámú és nagy állatsűrűséggel termelő szakosított telepeken a fajlagos hozamok növelésére törekvés közben (vagy érdekében) viszont a szarvasmarha túlnyomó részét, a sertésállományt pedig teljes egészében kiszakítottuk természetes környezetéből.

Az elmúlt 30 évben olyan tartási és takarmányozási, tehát környezeti változásokhoz volt kénytelen a sertés alkalmazkodni, amely ellentétes a faj fiziológiai sajátosságaival, elsősorban mindenevő voltával. A sertés emésztőrendszerében, táplálkozási szokásaiban és ezzel kapcsolatos öröklött viselkedésében ugyanis alig következett be változás a vadsertéshez képest. Ha teljesen kiszakítjuk az állatot természetes környezetéből, megvonjuk tőle a megszokott táplálékát, a szabad mozgást, akkor a sertés kénytelen ehhez alkalmazkodni, ami rövidebb hasznos élettartamban, biológiailag gyengébb minőségű és drágábban előállított termékben nyilvánul meg.

A zöldtakarmány etetésének előnyei

A zöldtakarmányt vagy természetes állapotában: szálasan illetve szecskázva, pépesítve, vagy zöldnövény-lisztként etethetjük a sertéssel. A jelenlegi takarmányozási technológiákkal és receptúrákkal legfeljebb zöld növénylisztként juthat a sertés zöldtakarmányhoz. Mivel a liszt előállítása (szárítás, darálás) költséges, alkalmazása nem terjedt el a takarmányozási gyakorlatban.

A legelt fű vagy zöldtakarmány elfogyasztásával több és értékesebb fehérjéhez, vitaminhoz jut az állat. A zöldtakarmány jobban emészthető, kisebb a rost- és a ballasztartalma. Több a növényen a levélrész, mint kaszálásra érett állapotban, és több vegetációs vizet vesz fel vele a sertés. Az emésztési veszteség is kevesebb, mint a szárított zöldtakarmány etetésekor. A zöldtakarmány és a legelt fű ízletesebb és a fejlett ízérzéssel bíró sertés többet fogyaszt belőle.

A fű legeltetésre alkalmas korban táplálóbb és biológiailag értékesebb, mint kaszálásra érett állapotban. A legelő fűvének szervesanyagából a kérődzők 75-85 %-ot, a ló 50-60 %-ot, a sertés pedig 40-50 %-ot tud hasznosítani.

A jó legelő szárazanyagának táplálóanyag tartalma azonos a gabona-daráéval, de négyszer annyi fehérjét tartalmaz, ami a sertés számára különösen fontos (Csukás, 1952).

A zöldtakarmányok közül azért is rendkívül előnyös a gyep, mert mindig több fűfaj keveréke és ezáltal nemcsak ízletesebb, hanem kedvezően kiegészítik egymás fehérje-, aminosav- és vitaminkészletét.

A fű gazdag karotin-, C- és E-vitamin-tartalma miatt tenyészállatok számára szaporodásbiológiai szempontból is előnyös. Ha legelőn vagy kifutóban fogyasztják a zöldet a tenyészkocák, a D-vitamin szükséglet jelentős része is biztosított.

A legelés serkenti a sertés anyagcseréjét, mert hatékony emésztőnedv-elválasztást, emésztést és felszívódást biztosít, miközben javítja a bélperisztaltikát és a bélsárürítést. Javítja a zöldetetés a tejtermelést és a tej összetételét, fehérje, vitamin és cukortartalmát is (Kakuk-Schmidt, 1988).

A legelő és sokat mozgó állat edzettebb, szövetei szilárdabbak, betegségekkel szemben ellenállóbbak. Csontozata, izomzata, zsigeri szervei fejlettebbek, ízületei szárazabbak, ivari élete kedvezőbb (Herold, 1977).

Összességében a legeltetés és zöldetetés gazdaságosabb, mert így

- a közepes genetikai képességű sertés takarmányozása olcsóbb,
- a nagy genetikai képességű állatot - az előbbinél - hosszú életteljesítményre képesíti, és
- mivel a legelőn a kemikáliák felhasználása töredéke, mint a szártóföldi kultúrákban, környezet- és állatkímélő természetszerű tartást és takarmányozást tesz lehetővé.

A sertés számára legkedvezőbb legelő az aljfüvekből áll. Az ilyen legelők sok lédús levelet, vagy húsos, finom rostú szárat tartalmaznak, amit a sertés

szívesen fogyaszt, de a nagy rosttartalmú növényi részeket érintetlenül hagyja. Ingoványos, mocsaras területeket nemcsak azért kedveli a sertés, mert aljfüvekben gazdag, hanem azért is, mert a talaj bővelkedik állati szervezetekben. A sertés kiváló szaglásával megérzi a giliszták, csigák, férgek, békák, egerek, lárvák jelenlétét, a nedves tápérőben gazdag talajban és ezeket tőrással felkutatja, elfogyasztja (Schandl-Horn-Kertész 1956).

Sajnos az ilyen terület élősködőkkel (tüdő- és szőrférgekkel) fertőzött lehet, ami a fertőzés veszélyét hordozza, másrészt e területek savanyú növényzetét nem kedveli a sertés. A nádasban is csak addig legel, amíg zsenge és cukordús.

Pár évtizeddel korábban a sertés a gabona (búza, árpa, zab), valamint a hüvelyes tarlókon (borsó, lóbab) az elhullott magvak, kalászkok és azok csírái összegyűjtésével jelentős és energiadús tápanyaghoz, vele egyidőben gyeplegelőkön is járva pedig bőséges fehérjeforráshoz jutott. Mennyiségben sok és étrendileg kedvező hatású táplálékhoz jutott a sertés a burgonya és répatarlók járatásakor, ami a tenyészkocák és növendékek számára különösen kedvező volt (Basa-Gelei, 1979; Böd, 1989).

Az elmúlt évtizedek nagyüzemi mezőgazdasági gyakorlatából mind a tarló, mind a legeltetést felügyelő személyzet hiányzott. Ha nem is általánosan, de pl. a biotermelesre berendezkedő farmgazdaságokban a sertéstartás előbb említett módja ismét terjedhet.

Telepített gyeppek közül akár fű, vagy pillangós növény esetén a zsenge, el nem fásult részeket, tehát a korai legeltetést kedveli a sertés. Élvelő vagy egynyári pillangósokat, rozs vagy szudáni fű legelőket 15-20 cm magasság elérésekor kezdjük legeltetni. A minél kisebb tiprási veszteség miatt terv szerinti szakaszos legeltetést célszerű alkalmazni (Schandl, 1948).

A telepített gyeppek közül az olaszperjét javasolják sertés számára, elsősorban öntözött körülmények között. Száraz talajon porcsinféléket, disznóparajt és libatop féléket, valamint a fodros levelű mályvát és az A-, D-vitaminban és vasban rendkívül gazdag csalánt is szívesen fogyasztja a sertés.

A természetett zöldtakarmányok közül a pillangósok, elsősorban a vöröshere, a lucerna, a baltacim kedvelt a sertés számára, de a szudáni cirokfüvet is szívesen fogyasztja (Kudrjavcev, 1950).

A tenyészsertések takarmányfelvevő képességét, táplálékanyag-igényét és legelőkézségét megfigyelve - természetesen a legelő típusától és hozamától is függően - a 4-5 kg-nyi zöld növényt 2-3 órai legeléssel a sertés elfogyasztja.

Hosszabb legelési szakasz azért sem előnyös, mert a sertés vagy elfárad és lefekszik, vagy intenzív túrkálásba kezdve jelentős kártételt okoz a legelőn (Böd, 1981).

A legelő csak kivételes esetben fedezi a sertés teljes táplálóanyag-igényét. Ha abrak kiegészítésre is szükség van, akkor azt mindig a legelő után kapja a sertés.

A múltban a tenyészsertést tartók számára elképzelhetetlen volt a legeltetés hiánya. Az elfogyasztott legelők értékével közel azonos gyakorlati haszna volt az állat számára biztosított mozgásnak. A sertéshízlalásnak is szinte elengedhetetlen előfeltétele volt a legelőre alapozott és edzett felnevelést biztosító süldőtartás (Csáki, 1933; Csire-Kertész, 1961; Kertész, 1966).

A nagyüzemi sertésállomány elmúlt 2 és fél évtizedes tartásának természetellenességét bizonyítja, hogy nemcsak a legelőtől, hanem sok esetben a napfénytől és a tiszta levegőtől is elzártan tartjuk a sertést. Hasonló körülmények jellemzik az intenzív állattartásra berendezkedő kistermelők sertésállományát is.

Örvendetes, hogy a kistermelői sertésállomány egy részét, különösen a tenyész- és a növendékállatokat - elsősorban gazdasági okok miatt - napjainkig természetesen tartják, sőt kisebb településeken legelőre járatják.

Nyugateurópai publikációk és tanulmányutak bizonyítják, hogy ezt a gyakorlatot nem a maradiság és igénytelenség motiválja - hanem sokkal inkább az ökonómiai szemlélet - mert legelőre alapozott hasonló tartástechnológia terjed napjainkban ott is (Thornton, 1988).

Az előzőek alapján állítható, hogy tenyészsertést tartani, tenyész-süldőket nevelni, majd szaporítani legeltetési tartással gazdaságosabb és állategészségügyi okból is indokoltabb és előnyösebb, mint teljesen zárt tartást alkalmazni.

Azokon a területeken, ahol a legelő, a rét vagy a szántóterület korlátozottan áll rendelkezésre, vagy a föld termőképessége kiváló és a növénytermesztés eredményességét nem éri el az állattenyésztés hatékonysága, ott nem feltétlenül a legelőterületen tartással, hanem termesztett zöldtakarmány etetéssel növelhetjük a sertések termelőképességét és javíthatjuk az ágazat jövedelmezőségét.

Három évig tartó termesztési és takarmányozási kísérleteink eredménye szerint:

- A vemhes és szoptató kocák napi takarmányának 5 kg pépesített zöldséggel történő kiegészítése a vemhesülési arányt 5 %-kal, a kocánként évente felnevelt malacot 1 db-bal, a malacok tömegét pedig 5 %-kal növelte, miközben 7,5 % kocatakmány megtakarítást tett lehetővé.

- A hízósertések napi 2 kg kiegészítő zöldtakarmány elfogyasztásakor 6-7 %-kal nagyobb napi testtömeg-gyarapodás és 5 %-kal kedvezőbb fajlagos takarmányfelhasználás mellett, 8 %-kal kevesebb fehérarut termeltek.

A vegetációs időn kívül a tartósított zöldtakarmányok, a szilázsok is állandó komponensei és kiegészítői lehetnek tenyészsertéseink takarmányainak, amelyre az elmúlt években már több példa volt a nagyüzemi szakosított sertéstelepeken is.

A legeltetés mellőzésének okai

A már említett iparszerű zárt tartás mellett elsősorban legelőgazdálkodásunk fejletlensége és nem a szakértelem hiánya a legeltetés mellőzésének fő oka.

Bár földrajzi és éghajlati adottságaink is kedvezőtlenebbek a rét- és legelőgazdálkodás számára mint Nyugat-Európában, a lemaradás fő oka mégis abban a szemléletben keresendő, ami alapján a legelőnek szánt területeket kijelölték az elmúlt száz év alatt. Réznek, legelőnek elsősorban a szántóföldi művelésre alkalmatlan, köves, kopár vagy szíkes területeket hagyták meg. A másik fő ok a legeltetési technika hibája vagy hiánya. Pedig ez utóbbi még fontosabb lehet, mint maga a fűhozam (Csukás, 1952).

A jövő lehetősége

Tenyészállataink egészségi állapota, élettartama és teljesítménye által is növelhető, ha alomszalmát helyezzük alájuk. A sertés a tiszta szalma egy részét elfogyasztja és jobb a közérzete, egészsége, pedig számára nem sok tápértéket, sőt negatív fehérjeértéket jelent a rost emésztése. Miért nem adunk akkor sertéseinknek könnyen emészthető, fehérjében, vitaminban gazdag, jó étrendi hatású zöldtakarmányt? Valószínűleg egyszerűen azért, mert ellentétes volt az elmúlt évtizedek nagyüzemi gyakorlatával, és korszerűtlennek, túlhaladottnak nyilvánították. Pedig a legelőgazdálkodás és a legeltetés nem szükség szerint jelenti a mezőgazdaság kezdetlegesebb fokát (Csukás, 1952), amit a nyugat-európai gyakorlat is megerősít. A privatizált nagyüzemi állattartó telepeken és leendő farmgazdaságokban is meg kell fontolni a tenyészállatoknak a zöldtakarmány etetésének vagy a legeltetés bevezetésének lehetőségét.

Amíg hazánkban a nagy fajlagos hozamokat és az élőmunka hatékony kihasználását csak rendkívül növekvő gyógyszer- és hozamnövelők felhasználásával lehetett elérni, Nyugat-Európában a különböző kemikáliáktól - vegyszer-, gyógyszer- és hozamnövelőktől - mentes termékek kereslete nő a rohamosan emelkedő ára ellenére is.

A biotermékek előállítás-folyamatának egyik meghatározó eleme a természetes állattartás, amely a sertés esetében sem képzelhető el a legelőfü-, vagy más természetes zöldtakarmány etetése nélkül.

Nagy valószínűséggel a közeli jövőben a sertéssel piacképes, minőségi állati termék előállítás egyik hatékony útja lesz a természetes tartási- és takarmányozási technológiák kialakítása és újbóli alkalmazása, különös tekintettel a legeltetésre és a zöldtakarmány etetésére.

Felhasznált irodalom

- Basa J.-Gelei I.: 1979. Gazdaságos sertéstartás a ház körül. Mg. Kiadó. Budapest.
- Böő I.: 1981. Amíg a malachból hizottsertés lesz üzemben és farmgazdaságban. Mg. Kiadó. Budapest.
- Böő I.: 1989. Sertés a kisgazdaságban. Mg. Kiadó. Budapest.
- Csáki F.: 1933. Sertéshízalás. A szerző saját kiadása. Budapest. 390.
- Csire L.-Kertész F.: 1961. Sertéshízalás. Mg. Kiadó. Budapest.
- Csukás Z.: 1952. Takarmányozástan. Mg. Kiadó. Budapest.
- Herold J.: 1977. Takarmányozástan. Mg. Kiadó. Budapest.
- Kertész F.: 1953. A sertéstenyésztés és hízalás kézikönyve. Könyv- és Lapkiadó Vállalat, Budapest. 549.
- Kertész F.: 1966. Sertéstenyésztés Állattenyésztési Enciklopédia III. kötet. 1-173. Szerk. Horn A. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó.
- Kakuk T.-Schmidt J.: 1988. Takarmányozástan. Mg. Kiadó. Budapest.
- Kralovánszky U.P.: 1957. A házkörüli állattartás. Mg. Kiadó. Budapest.
- Kudrjavcev, P.N.: 1950. A sertéstenyésztés kézikönyve. Mg. Kiadó. Budapest.
- Schandl J.: 1948. Állattenyésztéstan IV.k. A sertés tenyésztése. A szerző kiadása. Budapest. 145.
- Schandl J.-Horn A.-Kertész F.: 1956. Sertéstenyésztés. Mezőgazdasági Kiadó. Budapest. 247.
- Thornton, K. 1988. Outdoor pig production. Ipswich, 1-206.
- MLC Pig Year Book 1991. 1-114.

Összefoglalás

A sertés termelőképességében, tartásában és takarmányozásában az elmúlt évszázadban mélyreható változás következett be. A hozamok növelése és a fogyasztói igények változása, valamint a jövedelmezőségre törekvés érdekében a mindenevő (omnivora) sertést szinte kizárólag abrakfogyasztó állatfajként tartjuk.

Különösen az elmúlt 30 évben olyan tartási és takarmányozási, tehát környezeti változásokhoz volt kénytelen a sertés alkalmazkodni, amely ellentétes a faj fiziológiai sajátosságaival, elsősorban mindenevő voltaival.

A természetes környezet és táplálék, a szabad mozgás, leginkább a *tegeltetéssel biztosítható a sertés szártáca. Ha megvonjuk az állattól ezt az étletteret, akkor a sertés kénytelen alkalmazkodni a megváltozott környezethez, ami különösen a tenyészállatok rövidebb élettartamában biológiailag gyengébb minőségű és drágábban előállított termékeiben nyilvánul meg.*

Meggyőződésem, hogy már a közeli jövőben a sertéssel minőségi állati terméket gazdaságosan csak úgy tudunk előállítani, ha a tartási- és takarmányozási technológiák kialakításánál a sertés számára újra természetes környezetet és természetszerű takarmányozást biztosítunk.

THE GRAZING OF SWINE

P. Szabó

During the last 100 years, significant changes have taken place in the production capacity, keeping and feeding of swine. In order to increase yield, to be profitable and meet the changing demands of consumers, omnivorous swine are now kept exclusively on forage concentrate.

Especially during the past 30 years, swine have been compelled to adapt to keeping and feeding methods, i.e. changes in their environment, which are contrary to the physiological characteristics of this species, especially their omnivorous nature.

A natural environment, natural food, and freedom of movement can best be provided for swine by grazing. If the animals are deprived of this habitat, they are forced to adapt to changes in the environment, which results in a shorter lifespan of the breeding stock and products of lower biological value obtained at a higher cost.

There is no doubt that the only way to profitably obtain quality products from swine in the near future will be to develop and utilize keeping and feeding technologies which provide them with a natural environment.